

UTÁLOM A SPENÓTOT, MERT ALAKTALAN, MINT A SZABADSÁG

Balázs Attilával beszélgetett
Bozsik Péter

A z első kérdésem, hogy hogyan keveredtél te az Új Symposion köréhez, és akkor milyen hangulatba csöppentél?

Ezt a történetet tulajdonképpen már számtalanszor elmondtam, a variánsok számát nehéz lenne összeszámolni. Le is írtam a lényegét, mert olyan egy istenverte figura vagyok, aki írónak képzelet magát. Próbáltam olyan értelemben rendszerezni ezeket az emlékeket, hogy írásban is megmaradjon e hatalmas, életemet meghatározó *Sympo*-élményem. A kiskoromig nyúlnék vissza röviden. Érdekes, ha a memóriám még nagyjából rendben, hogy valamikor rég, az általános iskolában nem éreztem olyan nagy és ellenállhatatlan vonzalmat az irodalom iránt, bár azért valahol mégis. Mert amikor kiderült, hogy mennyiféle tantárggyal szemben van ellenérzésem, akkor rájöttem, hogy ugyanezt nem érzem a literatura iránt. Vagy kevésbé érzem. Tény, hogy mielőtt megtanultam volna írni és olvasni, tehát privát írásbeliségem kezdete előtt, mindig is tetszett a mese. Főképp azok a történetek, amelyeket a tanyasi nagyszülők adtak elő zömmel akkor, amikor leesett a hó, és a szél belefütyült a kémenyekbe. Húúúú, de szép! Később felfedeztem – most akkor ugrok egyet az időben –,

hogy a fáradó emlékezetű nagyanyámnak vagy a részeges nagyapámnak ezeket a kihasnyalós elbeszéléseit, néha egészen bizarr, vadul ellenpontozó, ezzel együtt íves futamait a modern regény szempontjából mennyire jól lehet hasznosítani, ebből aztán lehet profitálni! Abszolút láncait letépő szabad asszociációs technika.

Visszatérve ahhoz, amit ott kezdtem valahol Ádámnál és Évánál, hogy utána korai középiskolás koromban egy szép napon sor került egy ebből a szemszögből meghatározó erejű, emlékezetes eseményre. Az irodalom hirtelen összetalálkozott otthon, nem is az ágyon, hanem az ágy alatt egy kamasz gyereket erősen foglalkoztató valamivel, a szexualitás világával. A nemiséggel. Lehet, előre süttöm el a poént, rosszul szerkesztek, de megnevezem: konkrétan a pornográfiáról beszélek. Történt ugyanis, hogy bent a lakásban nem volt szabad labdázni. Persze, ez annál izgalmasabb volt, hiszen tiltott dolog, lásd Georges Bataille műveit, de már megint rohanok előre. Szóval ott dekázgattam egymagam a labdával, amikor is az hirtelen rosszul pattant, begurult édesapám ágya alá. Mindig is sejtettem, hogy van ott valami, csak igazából sosem néztem meg, most viszont bekukkantottam a labda után, és akkor láttam, hogy két kupac kiadvány lapul csendben az ágy alatti homályban. Találomra kikanalaztam az egyiket, és rögtön láttam, hogy ott explicite miről is van szó. Azokat a füzeteket az akkoriban szexlapok dolgában példátlanul liberálisnak számító Dániában adták ki, bő képanyaguk pontosan azokat a momentumokat örökítette meg, amelyek egy kamasznak meglehetősen nagy izgalmakat jelentenek. Ezeket többször átnyálaztam...

Titokban!

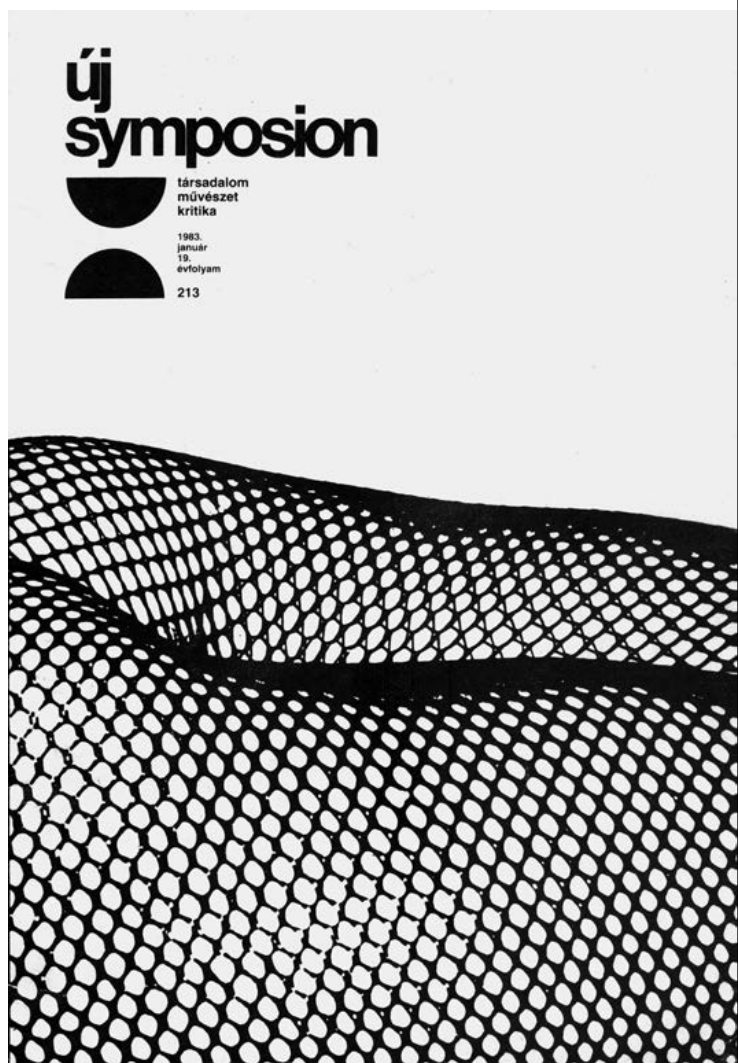
Hát, titokban. Aztán meg végül apám úgy gondolta, hogy jól van, rendben van, hadd tanuljon, fiúgyerek. A másik rakás nyomdatermék később került sorra, és nem is érttem pontosan, miért ezek vannak egymás mellett ott, ahol. Ugyanis a dán pornófüzetek társaságában az *Új Symposion* kulturális folyóirat új és régebbi számai várták az érdek-

lódó olvasót. Találomra kezembe vettem az egyiket, amelynek fedőlapján megpillantottam a következő fantasztikus kiáltványt: „Világ proletárai, közösüljetek!” Szerzőként Ladik Katalint jegyezték. Belelapozván kiderült, hogy édesapám ezeket a furcsaságokat valami számomra akkor még érthetetlen szorgalommal aláhúzgálta, némelyiket eggyel, némelyiket többel, lábjegyzeteket is fűzött hozzájuk. Később fabrikáltam ehhez azt a viccet, hogy lám, ilyen formában édesapám előbb írt az *Új Symposion*ba, mint én.

Na, tréfát félre. Arról van szó, hogy valamikor gyerekkoromban éreztem olyasmit néha – próbáltam éreztetni is –, hogy van valamiféle eltérő gondolkodásmód a „rendestől”, és nekem jobban tetszik, vonzóbb, mint a szokványos, vagy, mondjuk, normális. Ugye, ahogy Joseph Beuys fogalmaz, amikor például Normál Ottóék észjárásáról beszél. Ugyanakkor az irodalmat szerkezetileg úgy képzeltem, hogy annak érthető módon van eleje, közepe, vége. A sztori valahonnan valahová tart, ahová meg is érkezik, és idegesített, amikor nem így volt. Na de valami történhetett ezzel az egészszel az ágy alatti kaland nyomán. Főleg, amikor kissé jobban belemerültem a *Symposion*okba, akkor jöttem rá, hogy áltatom magam, mert én valójában azokat a kibicsakló, másféle nyelven megszólaló, máshogy hangzó, másképp kinéző, strukturálódó, esetleg szándékkal torzóban maradó dolgokat szeretem jobban az irodalomban és a művészetekben egyaránt. Erre rá kellett jönnöm, és igazából nem a dán pornó döbbsített rá erre a „másságomra”, hanem pont az *Új Symposion*. Onnantól kezdtem el olvasni a kezem ügyébe kerülő *Sympó*kat. Aztán sok évre rá, amikor már jól összeismerkedtem Ladik Katalinnal, felemlítődött ez a dolog, és Kati azt mondta, hogy hát igen, igen, mert az Újvidéki Rádió egész kabaréja rajta röhögött, azért húzgálták alá az ő szürrealisztikus verseit, a kis mesécskéit, hogy jól kifigurázzák. Igen, sejtettem valami ilyesmit, bólintottam. Közben megnyugtatóra eszembe jutott, hogy mi az, amivel ő profitálni tudott ebből. Na, mi? Hát, végül is az, hogy ezzel így elkerülte a butuska titkárno szerepét.

Nem csúszott bele abba a felettébb kínos sémába az Újvidéki Rádió színésznőjeként, amely vulgáris sztereotípa akkoriban a nőszereplőket igencsak veszélyeztette. Így nem került rá sor; röhögtek rajta, próbálták kifigurázni, de elkerülte ezt a szerepet. A vak is láthatta, mennyire nem alkalmas rá.

Na de, akkor lehet ismét ugrani ebben a *Symposion*-mesében. Tehát a magam szerényke részéről felfigyeltem erre a régebbi szimpozionista társaságra, Tolnai Ottóra, Domon-

kos Istvánra, Végel Lászlóra, nem kevésbé Bosnyák Istvánra, Várady Tiborra, Bányai Jánosra és a többiekre. Aztán amikor csak lehetett – mikor leckék és egyéb elfoglaltságok mellett időmből és erőmből futotta –, akkor nagy lendülettel olvastam őket, próbáltam

megérteni, de mégse tudtam valahogy hibátlanul kivonni és összeadni, hogy megkapjam: hogyan is állnak ezek a dolgok valójában, akarok-e én egyáltalán – távlatilag – valami is lenni ebben? Nem gondolkodtam el rajta kellőképp, csak láttam, hogy tetszik az, amit képviselnek, ahogy és amiről írnak-beszélnek, imponáló, azonban komolyabb közösséget mégsem éreztem velük. Vagy inkább az, hogy az irodalommal nem éreztem elég közösséget, hogy én magam is elkezdjek írni komolyabban. Persze, leszámítható, hogy valamitől sikeresek voltak a magyardolgozataim, mindenféle fogalmazványaim a suliban. Gyakorta felolvasták őket az osztály színe előtt, mindenesetre én ennek a jelentőségét nem éreztem mérvadónak. Most nem azt akarom mondani, hogy lám, mekkora tehetséget nem fedeztem fel magamban, hanem azt, hogy ahhoz képest, mennyire fogalmam se volt, mihez akarok kezdeni, ahhoz képest előbb észre kellett volna vennem: márpedig ebben az irányban létezik némi affinitásom. Itt jön most egy hiátus, átugrom ezt is, ha a saját árnyékomat nem is. Elkerülök az egyetemre, a magyar tanszékre, a bölcsészkarra Újvidéken. Magyar nyelv és irodalom; és megint csak azt tudom mondani, hogy még mindig nem tudtam, mit akarok.

Ez mikor volt egyébként?

Te jó Isten, ilyeneket ne kérdezz! A hetvenes években. Ugye, ötvenötben születtem, tehát akkor a hetvenes évek eleje. Szóval, mentem a magyar tanszékre, mert oda, mint azt súgták jóakarók, mindenkit felvesznek. Igazuk volt, engem is felvettek. Az egész egyetemmel egyébként meglehetősen kaotikus, jobban mondva ambivalens volt a viszonyom. Amihez képest eléggé jó tanuló voltam, ám sosem tudtam elképzelni, hogy ebbe adok bele mindent. Hogy majd tanár leszek, és elégedett leszek azzal tökéletesen. Voltak ott társak és társnők, akik eleve úgy kerültek akár egészen eldugott vidékekről a tanszékre, hogy pontosan tudták, majd ezt itt megcsinálják, utána visszamennek a kis faluba, oda valahová, s ott fognak tanítani bol-

dogan, míg meg nem hálnak. Vagy bele nem örülnek. Ez a vagy-vagy nekem egy saját emberi megfigyelésre alapozott konklúzióm, ha mégannyira is Kierkegaard hatására lehet ebből következtetni. (Vicc.) Jó, tettem a dolgom, jártam a bölcsészszórákra. Akkoriban Újvidék központjában talált otthonra a kar.

Ott van, ugye, a Mária neve templom, tőle nem messze a Miletic-szobor, amelyik a Mária-templom felé néz, arrafelé rázza az öklét szüntelen. Tőle nem messze a bank, mellette, ha befordultál, ott volt az egyetem, oldalt, ebben a banképületben. Régen így volt. Az egyetemmel szemben pedig a Gurman nevű vendéglátóipari egység tárogatta kapuját. Az egy olyan étterem volt, ahova főképp inni jártak be azok, akiknek kisebb-nagyobb bajuk akadt ezzel a világgal. Egy szép napon aztán arra lettem figyelmes, hogy egy hangos társaság érkezik onnan valahonnan a szobor vagy a templom felől. Jönnek utánam, én bemegyek balra az iskolaajtón, ez a brancs meg jobbra hajlik, deklinál, be egyenest a Gurmanba. Olyan avantgárd, vagy mit mondjak, legalábbis vagány fiatalembereknek tűntek. Közöttük nyomban felfigyeltem egy különösen hangos figurára, aki eredeti göndör hajú, alkatilag némelyest Petőfire emlékeztető srác volt. Természetes kíváncsiságomnak engedve aztán egyszer én is bementem e csapat után, akkor derült ki, hogy a bongyor illetőnek Sziveri János a neve. Sziveri ott, mint nem is egyszer, a helyszínen berúgott. Akkor felpattant az asztalra, onnan szavalt-szónokolt. A pincérek egy idő után a hóna alá nyúltak, és kitétték. Állítólag ezt többször is megcselekedte, de soha ebből végletesen durva konfliktus nem származott.

Tehát nem verték meg?

Nem verték meg, dehogya! Sziverit mások verték meg... Másnap megint bement, megint ivott egy rakás italt, hibátlanul kifizette, nagy vétsége nem volt. Például sohasem akart megszökni fizetés nélkül, így rendes, megbízható vendégnek számított. Mindegy, ezek az események már átmentek az anekdoták világába, már visszafelé ne akarjunk módosítani rajtuk. A csapat gerincéhez

tartozott Szűgyi Zoli például, akitől szinte hajszálpontosan ugyanezt a történetet hallottam a Gurmannel és Sziverivel. Akkor hát Jancsi egyedül kezdte volna? Mindegy, vonzotta a társaságot az ő karizmatikus lénye. Odaszippantotta Fenyvesi Ottót is, de hadd ne soroljam, még kit nem a periférián. Kémény magjukat követve visszafelé vezető útukon a Katolikus portán át az Ifjúsági Tribün épületébe, fedeztem fel én is a magam számára az *Új Symposion* redakcióját. Nem olyan nagyon sokkal ezt megelőzően találták meg ők is. Közösen jöttünk rá, hogy az is milyen jó társasági hely, prima, ahol nyugodtan lehet hangosan gondolkodni, véleményt cserélni, szellemi vitába bocsátkozni. Hogy ott találkozhatasz olyan emberekkel, akik nem látják a világot végletesen másképp, mint te, mert azokkal nem nagyon van mit közösségleg kezdeni. Hanem egy bizonyos ízlésszférán belül mozogtok, amely mégis eléggé tág ahhoz, hogy izgalmas legyen a dolog. Pezsgő szerkesztőségi élet folyt ott annak a legnemesebb értelmében. Manapság, amikor jórészt kivesztek az internet elterjedésével ezek a régi szerkesztőségi létformák, gyakran gondolok rájuk – fokozódó nosztalgiával. Persze, nem dobnám ki az ablakon a számítógépem.

Kik voltak ezek az emberek?

Nem egy társaság találkozgatott ott, hanem több. A Danyi Magdolna szerkesztette *Új Symposion*nak volt épp akkor a székhelye, de bebenéztek oda mások is. A nagy politikai afférja után a kelleténél kissé elcsendesültebb folyóirat az idő tájt egy viszonylag szárazabb, esztétizálóbb, hogy mondjam, tudósabb irányt vett. Elvontabb kurzust követett. Mi adtunk új löketet ennek az ingának, húztuk ki ebből a kátyúból a lapot, ha annak lehet nevezni, ami történt, a *Symposion*nak ugyanis nem az volt a maga történelmi szerepe, hogy tudományos munkákat közöljön. Harmadik generációként mi vittük tovább, Sziveri Jánossal az élen. Ehhez kialakult egy alapgárda, amely egyre bővült, magvában a Gurman-társaság elitjével, továbbá Csorba Bélával, Losoncz Alpárral, aztán Kalapáti Ferivel, Sebők Zolival és a többivel. Nem

tiszttem itt mindenkit felsorolni, meg nem is tudnám ezzel a memóriával. Maurits Ferenc grafikai szerkesztőnket örököltük, szívvel-lélekkel velünk volt. Rajta van az utolsó csoportképünkön is, amely akkor készült, amikor nyolcvanháromban szélnek eresztettek bennünket is politikai vétségeink – vagy így: „politikai érzéketlenségünk” – okán. A fényképen ott látható a hölgyek közül Faragó Nelli (Csányi Erzszi nem) és Radics Viktória. Utóbbi vastagon sorsalakító személy a mi kis történetünkben.

Az idősebbek – a Tolnaiék – bejártak akkor a szerkesztőségbe? Vagy akkor már kevésbé?

Be, buliztunk is ott. Böndör Pali egy alkalommal úgy berúgott, hogy szétverte a fején a tálcát, azt énekelvén, hogy jól bebaszott minékünk a szentkúti búcsú. A jövőre nézve is kiterjeszthette volna. Tolnai is előfordult – persze, ő nem csinált ilyet –, sokat mesélte a maga sziporkázó anekdotáit, de beszélt a leltársról is. Hogy milyen szorongással járt a bíróságra, és végül is fellélegezhetett az ítéleten, ami jómagát illeti. Egyébként akit az *Új Symposion* politikai botrányai még érdekelnének, van róla szépecskén literatura rég, tehát hajrá. Lényeg az, hogy amikor Sziveri János főszerkesztő lett, ők ketten akkor különböztek össze végérvényesen. Valami kis iszogatás volt valahol, amikor Tolnai Ottó ezt találta mondani nagy hévvel: „Az *Új Symposion* én vagyok!” Persze rendben van, akár joggal, hiszen ő az atya-alapítója, ő az, aki valamikor kivezette azt a híressé lett kezdő nemzedéket is a Nagy Vörös Mellékszéből, ő az Óriás, ugye, de azért az *Új Symposion* egyikünké se. Viszont ha összeszólalkozik két akkora ego, mint említett Tolnai és Sziveri, akkor ott szikrázik minden, repül a toll, s a harag öröknek tűnik, míg tengerbe nem dőlnek a hegyek. Ugyanakkor Domonkos Istvánnal nem volt ilyen parázs vita, de jó beszélgetések alakultak ki, miként a határon túlról érkező Mészöly Miklóssal is. Úgy emlékszem, súlyos benyomást tett ránk, miközben megerősödött bennünk a hit, hogy csakugyan remek hely az a *Sympo*-redakció. Ugyan nem szorította ki teljesen a kocsmát, de jóko-

rát lefaragott belőle. Közben írtunk már rendszeresen mi is.

Kik voltak még ott magyarországiak ebben az időben?

Az a probléma, hogy kicsit összeolvadtak, kifakultak immár ezek a dolgok, mivel nem tegnap történtek. Nekem nagy élményem tényleg Mészöly volt, de a megboldogult Esterházy is járt ott. Úgy rémlik. Konrád Györgyvel találkoztam Újvidéken, azt gondolom, hogy ő is megfordult a szerkesztőségben, bár a konkrét pillanatra nem emlékszem. Sajnálom, hogy Petri megbetegedett, ezért nem tudott anno fellépni az Ifjúsági Tribünön. Kár, nagyon kíváncsiak voltunk rá.

Szereped a ti betiltásokat megvalósításában?

Nos, volt egy erotikus szám, amiben én is fontos szerepet vállaltam. Az már a nyomdában elakadt...

...ki kellett dobni bizonyos szövegeket.

Igen, ki kellett dobni. Az enyémmre eléggé pontosan emlékszem, hadd meséljem azt. Ez úgyis az én *Symposionom* története, másik meg a másé. Ahogy a Szűgyinek is van Gormanja, még ha hasonló is a kettő. Na, egy Georges Bataille-szövegről volt szó épp, előtte valamikor jelent meg szerbül *Plavetnilo neba* címmel az Erotikon sorozatban a könyv. Magyarul: *Az ég kékje*. Tanultam franciául a gimnáziumban, meg ugye megvolt a szerb közvetítő nyelvként. Így hát az volt az ötlet, Sziveritől jött, hogy ennek egy hosszabb részéből készítsék magyar fordítást, továbbá írjak hozzá valamiféle testesebb jegyzetet.

És így lett.

Láss csodát. Kiválasztottam az egyik legrázósabb fejezetet, ahol keményen dugnak egy pap erőszakos bevonásával. Az egész történetet nem szeretném elmondani, annyi elég, hogy adva van egy kalandvágó, gazdag férfi, meg van egy kalandvágó, fiatal nő, aki mindent ki szeretne próbálni, amit emez finanszírozni, ő meg elképzelni képes. Igyekeznek ebben mintegy túllícitálni egymást. Persze, Bataille-nál állandó probléma a val-

lás, a tabuk áthágása, neki sosem sikerült kikecmeregnie ebből a traumatikus kényszerkörből. Ott szenvedett örökké a mindent látó Úr szeme előtt, pőrén, reszketegen a rivaldafényben, fetrengett a saját fantáziájának buja mocskában, miközben maradandót alkotott.

Szóval, a két elvetemült kalandor betér egy útba eső templomba, ahol a nő olyat gyón a papnak, amitől annak „baromi merevedése” támad. A többit az interjúolvasó képzelőerejére bízom, bár meggyőződésem, ha nem fogjuk kézen, és nem húzzuk magunkkal, bizony, aligha jut el olyan messzire e delikát tárgyban, mint maga Bataille. Mindenesetre a szövegnek már a nyomdában nagy visszhangja lett, miközben leálltak a szedésével. No, nem annyira a pap miatt, hanem a cselekmény csakugyan elképesztő fordulatai okán. Az igazgatótanács nevében az egykor maga is szimpozionista Fehér Kálmán vette magára a feladatot, látogatott el a szerkesztőségbe, hogy beszéljük meg a dolgot. A vita utóbb arról folyt, hogy vajon egy öntudatos szocialista öngazgató munkásnak van-e joga önhatalmúlag leállítani a nyomást. Kálmán fáradt arccal, viszont annál mérgesebben verte az asztalt – vehemens ember, maga is költő, politikus –, hogy igenis, van ehhez joga, legjobb belátása szerint az „ilyesminek” megálljt parancsolni. Természetesen mi más véleményen voltunk, azonban a mi szavunk végül nem sokat nyomott a latban.

Ezzel kapcsolatban még az az érdekes dolog történt, hogy egy ismerős nyomdai ember, egyik volt osztálytársam révén titokban a kezembe került nemsokára a Bataille-levonat fénymásolata. Azt hittem én, hogy amikor a szedő szedi a szöveget, értelemszerűen nem követi. Nos, erre az élet rácsáfolt, mert a levonat margóján mindenféle kis kommentárokat lehetett olvasni, amelyeket az az öntudatos szocialista munkás firkált oda, megpróbálván felvenni a versenyt az eredetivel. Utóbb annyira megjött a kedve, hogy még illusztrálta is aprócska, gyermeteg, primitív-művészeti mivoltukban ugyancsak hajmeresztő pornográf rajzokkal. Végül annyira belejött, hogy a nyomdafesték nem bírta el így együtt az egészet.

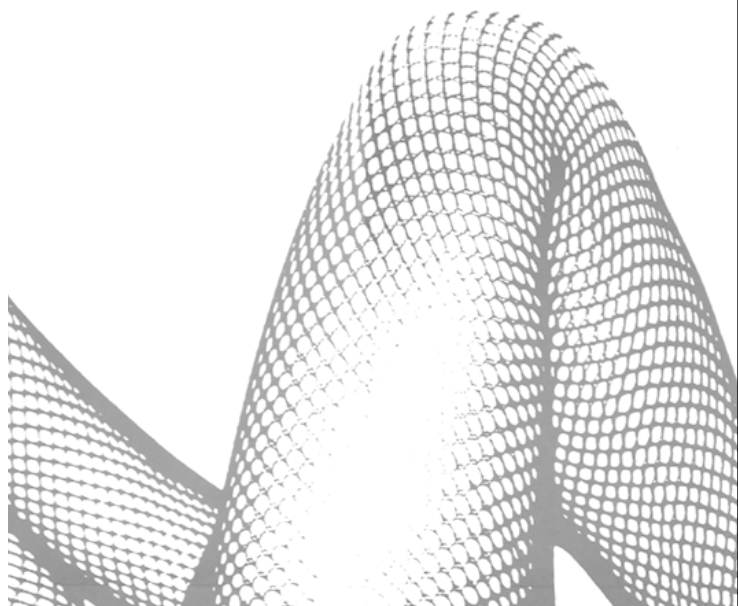
Abszurd, abszurd!

Abszurdnak az abszurduma, igen. Sziveri röhögött kínjában, miközben megjegyezte, hogy lám, lám, Kálmán írta egykor azt a verset, amelyben az olvasható, hogy megrugdostuk a bürokrata kutyáját. Vagy valami ilyesmit. Végül az a kompromisszum született, hogy a művel kapcsolatos írás megjelenhetett, maga a fordítás nem. Egyszerűen csak kikerült belőle, onnantól kezdve seperc. Úgy állt hát ott az az én írásom az ügyes beavatkozás után magányosan, kónyatagon, mint a karó nélkül maradt paradicsom. Így emlékszem rá ma is, ahogy földre hajtotta a kis vízfejét. Az előszó meglett, csak a művet felejtettük ki. Kitűnő közös szerkesztői munkára valló módon, ugyebár. Most magyarázom el egyenként mindenkinek, mi történt, vagy maradnak hülyének? Aztán ezt a kérdést is elmosta az idő.

Hogy zajlott a napi munka, heti munka a szerkesztőségben? Milyen volt kezdetben, és milyen volt később, amikor átvettétek a lapot?

A szerkesztőség összetétele időnként – főleg külső kényszerből ugyebár – változott, az alapvető módszer azonban maradt. Az összeülés és megvitatás módszere. Korai demokrácia, nem is csoda, hogy a dunántúli mandulafa sorsára jutott. Sziveri korszakában egyébként annyiban lett másmilyen, hogy tematikailag nyitottabbá vált a folyóirat. Voltak periódusok, amelyek határozottan kedveztek ennek a régi Jugó történetében, voltak, amelyek kevésbé, de Magyarországhoz képest tényleg sokkal oldottabb volt a helyzet. Csakugyan. Ha ebbe belegondolok, mindig valahogy az ellentétes áramlatok ütközési pontjában látom táncolni a *Sympo* nevét viselő kisebbségi hajónkat. Egyrészt létezett az akkori Ifjúsági Szövetség révén a lapra nehezedő szüntelen nyomás, amit tengerbe hajíthatatlan ballasztként kellett tudni elviselni. Úgy navigálni, és ahhoz képest pakolni meg a rakteret, teli csempészáruval, aztán vagy rájönnek, vagy nem: legalább megpróbáltuk. Másrészt viszont – éppen Bataille juthat eszembe, akit isten tudja, mikor, ké-

sőbb sikerült Magyarországon lefordítani, amikor már nem is volt olyan érdekes – az ország ablakai ki voltak tárva a világ felé, és annyi minden áramlott be a levegővel, hogy élvezet volt válogatni. Persze, ehhez kellett tudni szerbül, egyéb nyelvekről nem beszélve. A horvátról sem külön, amely akkoriban hivatalosan egy nyelvet képezett a szerbvel. Szerbre rengeteg dolgot fordítottak le minőségiesen, és jelentettek meg szintúgy minőségiesen. Le a kalappal. Messzinek tűnt még akkor a szerb akadémia memoranduma, bár a rügyei már fakadoztak.

Apropó, nemzeti hajó és kisebbségi lélekvesztő. A magam részéről eléggé messziről, a távoli nagyszomszéd udvarán keresztül kezdtem a hetvenes években pedzeni ezt a kérdést. Akkor még igazából nem írtam prózát, verset csak gyerekkoromban, viszont írtam könyvekről. Az idő tájt már erősen vonzódtam a dzsesszhez meg az amerikai irodalomhoz, különösképp az ottani feketék irodalmához valamiért. Kezem ügyébe került Virágos Zsoltnak a *Négerség és az amerikai irodalom* című könyve. Ma már, ugye, baj lenne ezzel a „négerség” kifejezéssel. Mindegy, nagy örömmel írtam a szóban forgó témáról a kötet kapcsán, és meglepetéssel vegyes örömmre nem remélt visszhangja lett. Az egyik

volt szimpozionista a nagy nemzedékből, tanárom az egyetemen, név szerint Bosnyák István azt mondta, hogy ez nagyon jó. A szerkesztőségben is beszélgettünk róla, aztán Sziverivel kettesben a Gurmanban, és akkor döbbsentem rá, ennek a dolognak mennyi áthallása van.

Aztán később ti elkezdtétek „vakarni” a nemzeti kérdést is. Ebbe hogyan csúsztatok bele? Mert végül is ez a végleges menesztéseknek az egyik oka volt.

Menesztésünk oka ennél összetettebb kérdés. Leegyszerűsítve: a szófogadó simulékonyság szemet szűrő hiánya. Kicsúszás a lokális kontroll alól. Fiatalos hevület. Döbbsentes, hogy ezt egyesek a terrorizmus jelenésével hozták így vagy úgy összefüggésbe, ultrabalosokkal, mikkel és kikkel nem. Látom Radics Viktóriát Ulrike Meinhofként... Radicsot, aki a hatalmi cenzúra ellen emelte fel szavát egy akkori, óriási vitát kavarázó színházi előadás kapcsán. Mondjuk, Fouché cinikus rendőrminiszter nevét emlegetni ebben a szövegekörnyezetben eléggé egyértelmű dolog, meg olyasfélét mondani, hogy a nem szabad társadalmakban a színházat be kell tiltani. Az öregek közül Tolnai duplázott egy verssel, amelyet Gojko Djogo letartóztatott szerb költő védelmére írt. Ám én tényleg javasolnám minden érdeklődőnek a Csorba Béla és Vékás János összeállította könyvet a „Sympto-mozgalomról”, melynek címe ropant találó: *A kultúranti visszavág.* Abban az említett szövegek – bő dokumentációval együtt – szép sorjában fellelhetők. Mindazon névvel és címmel együtt megtalálható ott minden, ami a második hajótöréshez vezetett, és aminek a behatóbb vizsgálata messze kilógna ennek az interjúnak a keretei közül. Itt azonban eszembe jut Djogóról valami. Tény, hogy ő később látványosan a szerb nacionalizmus vizeire evezett. Olyan mértékben, amelyet az én nemzedékem a mi magyar oldalunkon meg se közelített. A sors ironiája, hogy ezt a kis magyar szimpós társaságot a vajdasági magyar hatalmi szerkezet futtatta zátonyra, mert az még mindig jobb, mintha hátában a „jugoszlávság” szelével vígan hajózik valamerre a saját esze és mersze

szerint. Hab a tortán, hogy később ugyanezt a renitens bandát már Slobodan Milošević érájában, de még Sziveri életében: a miloševići „demokrácia” rehabilitálta. Amelyben megint csak úgymond megtörténhetett a nép, miközben minden téren rá kellett mutatni az előző rendszer megbocsáthatatlan vétkeire, hibáira.

Egyébként – volt, ahogy volt – mi tényleg soha nem írtunk le olyat, amelyet Tolnai idejében a börtön elől kereket oldó Rózsa Sándor. Valami olyasmit vetett papírra Sándorunk, hogy a magyar munkásról két börtörtanának le: az egyiket azért, mert munkás, a másikat meg azért, mert magyar. Nem mondtunk ilyeneket. Sziveri ugyan tudta hangoztatni, hogy elvben nincs baja a szerbekkel, csak nem szereti őket. Ám ezt heccből csinálta, miközben nagyon jó szerb barátaink, sőt, munkatársaink voltak. Például a már szintén megboldogult Vojislav Despotov, aki anno Pesten járván kibumlizott Angyalföldre, majd jó sokáig kóválygott a sok egyforma dobozépület közt, csak hogy a nagybeteg barátját még egyszer lássa. És abszolúte jóban voltunk az Ifjúsági Tribün épületében velünk szomszédos, *Polja* című szerb folyóirat szerkesztőivel is, mert ahogy meglátni és hangoztatni tudtuk: nagyobbság vagy kisebbség ide vagy oda, lényegében mindannyian „ugyanazt a szart esszük”. Igaz-e, vagy sem, innen nézve már mindegy. Mindenesetre idealizálni fölösleges a titói testvériséget-egységet. Jugoszláviát, amelyben ha sok fejbévágással is, de az *Új Symposium* létezni tudott, mert ahogy szeretem mondani, tetszek saját magamnak: gyanús, hogy az, aki ezt teszi, tulajdonképpen a saját ifjúságának édes madarát siratja vissza. Bár miért is ne?

A végére még csak annyit, hogy Herbert Marcuse optimista írása mellett az új szenzibilizációról, amely mind a mai napig csak elnyésző részleteiben valósult meg, asztalfiókomban őrizgettem sokáig a régi *Új Symposium* egyik plakátját apám ágya alól. Rajta ez állt: UTÁLOM A SPENÓTOT, MERT ALAKTALAN, MINT A SZABADSÁG. Ma sem tudom pontosan, mit jelent ez, de így a jó.